
УДК 314.5:314.3.(477.25)

*В. Г. БЯЛКОВСЬКА,
Інститут демографії та соціальних
досліджень ім. М.В. Птухи НАН України*

ШЛЮБНІ ТА ДІТОРОДНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ м. КИЄВА

Постановка проблеми. Сучасна демографічна ситуація в Україні характеризується зниженням рівня народжуваності і шлюбності та поширенням позашлюбної народжуваності, різноманітних форм шлюбного партнерства. За цих умов актуальним є вивчення репродуктивних та шлюбно-сімейних установок населення, насамперед молоді, що дасть змогу зрозуміти майбутній розвиток дітородної діяльності та шлюбно-сімейної поведінки населення.

Стан розробки проблеми. Репродуктивні установки, шлюбно-сімейні орієнтації населення досліджують фахівці різних галузей, серед яких Антонов А.І., Дарський Л.Є., Кравець В.П., Ващенко Г.Г., Медков В.М., Курило І.О., Слюсар Л.І., Грیشнова О.А., Аксьонова С.Ю.

Метою цієї роботи є визначення та аналіз дітородних орієнтацій, установок студентської молоді, їх уявлення про ідеальну кількість дітей у сім'ї, ставлення до шлюбу.

Виклад основного матеріалу. З кожним кроком, яке людство робить на шляху до технологічного прогресу, воно змінюється. Кожне наступне покоління відрізняється від своїх попередників, йому притаманні свої цінності та ідеали. Змінюються функції інституту сім'ї, відносини між особистостями, взаємовідносини між членами сім'ї, репродуктивні установки, які є психічним регулятором поведінки і зумовлені позитивним або негативним ставленням до народження певної кількості дітей. Головною причиною зниження потреби сім'ї в дітях є зменшення її опосередковуючої ролі в системі „суспільство – сім'я – особистість” [1, с. 16].

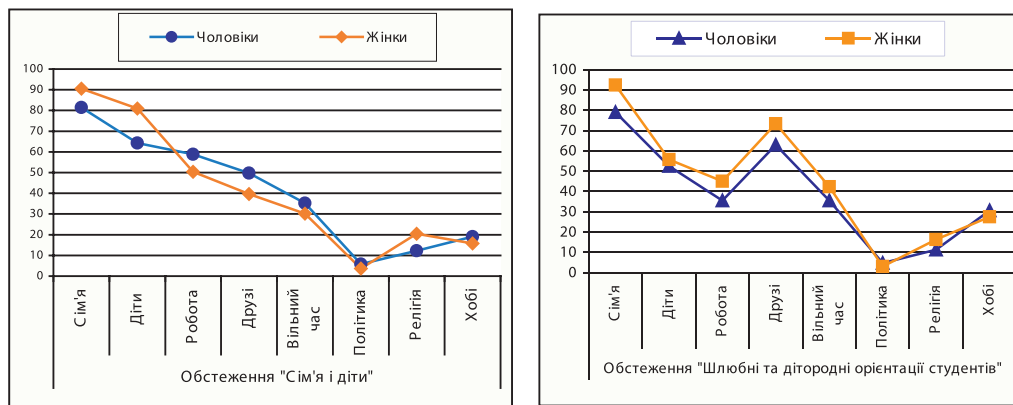
Поступово перерозподіляються обов'язки між сім'єю та суспільством. На передній план виходять функції сім'ї, які раніше були другорядними. Репродуктивна функція сім'ї залишається найважливішою. Через народження дітей сім'я відтворює не тільки сама себе, а й підтримує біологічну безперервність суспільства, забезпечує відтворення населення. Однак для сучасної особистості народження дітей не є головним мотивом взяття шлюбу і створення сім'ї.

У квітні 2008 р. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України за підтримки благодійного фонду “Розвиток України” провів спеціальне вибіркоче соціально-демографічне обстеження населення дітородного віку “Сім’я і діти”. В опитуванні брали участь респонденти віком 15–49 років. Паралельно проводилося вибіркоче обстеження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів”, де об’єктом дослідження були студенти вищих навчальних закладів м. Києва у віці 18–20 років, які не перебували у шлюбі і не мали дітей*.

Наукова цінність цих обстежень в тому, що вони дають можливість відповісти на актуальні питання щодо шлюбних та дітородних орієнтацій населення, визначити перспективи розвитку сім’ї та дітородної поведінки населення України. Відповіді студентської молоді дають змогу оцінити і зрозуміти, на що орієнтується нове покоління, що вважають його представники найважливішим для повноцінного життя, які мають репродуктивні установки, що впливає на них; які, на їх думку, є перепони для народження бажаної кількості дітей, яке їх ставлення до інституту сім’ї, шлюбу.

Результати обох досліджень свідчать, що сім’я є найважливішою цінністю у житті як для переважної більшості студентів з обстеження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів” (88,1%), так і для респондентів, які брали участь в обстеженні “Сім’я і діти” (81,5%). Показово, що друге місце за значущістю для студентів посідають друзі (69,9%), тоді як для респондентів обстеження “Сім’я і діти” – діти (64,3%). Серед визначених пріоритетів на третьому місці для студентів обстеження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів” – діти (для 54,7% студентів). А для респондентів опитування “Сім’я і діти” майже такий відсоток опитуваних вказали, що для них дуже важливою є робота (54,6%) [2, с. 136].

З результатів обох досліджень випливає, що для жінок сім’я має більшу значущість. Так, 92,4% студенток і 90,5% усіх жінок репродуктивного віку назвали сім’ю “дуже важливою”, водночас серед опитаних юнаків (обстеження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів”) таку саму відповідь дали 81,5% і 79,0% чоловіків з обстеження “Сім’я і діти”.

Джерело: Розрахунки співробітників ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України

Рис. 1. Думки респондентів щодо найважливіших цінностей у житті, %.

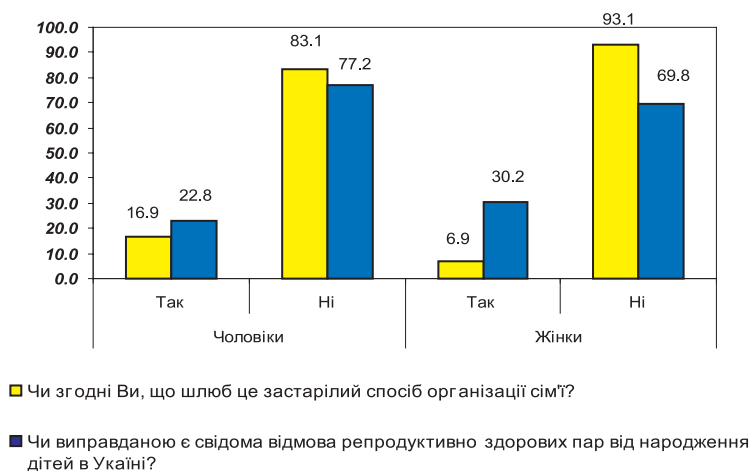
* Обстеження “Сім’я і діти” і “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів” проводилися одночасно у квітні 2008 року на базі анкети, розробленої колективом відділу проблем якості демографічних процесів Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України.

Для студентської молоді друзі мають велике значення. Показово, що серед дівчат на запитання: “Наскільки важливі для вас друзі ?” відповіли – “дуже важливо” 73,3%, тоді як серед юнаків таку відповідь дали 62,9%. Віддали свою перевагу дітям 55,7% дівчат і 52,5% юнаків.

Серед пріоритетів опитаних студентів робота займає четверте місце, і саме для слабкої статі вона частіше є дуже важливою, ніж для сильної – 45,0% і 35,5% відповідно.

У наш час набуває поширення таке явище, як *childfree* (свобода від дітей), тобто добровільна відмова від дітонародження. Психологи стверджують, що серед пропагандистів *childfree* насправді тих, хто добровільно відмовився від народження дітей, мало. Більшість з них або не можуть народити дитину і ретельно це приховують, чи мають психологічні травми, набуті в дитинстві, або не знайшли шлюбного партнера.

З результатів опитування видно, що в основному студентська молодь негативно ставиться до відмови репродуктивно здорових пар від народження дітей. Разом з тим викликає занепокоєння те, що ставляться до таких пар позитивно до 30,2% серед дівчат і 22,8% серед опитаних юнаків (рис.2).

Джерело: *Розрахунки співробітників ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України*

Рис. 2. Ставлення студентів до шлюбу та до свідомої бездітності, %.
 (За даними вибіркового обстеження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів”)

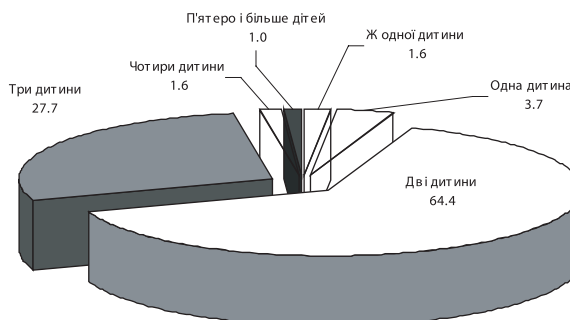
Більшість студентів позитивно ставиться до інституту шлюбу. Так, 89,9% опитаних не вважають шлюб застарілим способом організації сімейного життя: серед дівчат 93,1%, а серед юнаків менше – 83,1%.

Разом з тим молоде покоління позитивно ставиться і до незареєстрованого шлюбу. Серед опитаних студентів лише 11,0% (серед чоловіків – 10% та 11,5% серед жінок) негативно ставляться до незареєстрованого шлюбу, тоді як 42,4% схвалюють такий союз за умови, що це спільне рішення обох партнерів. Показово, що серед дівчат прихильників незареєстрованого шлюбу 38,2%, а серед юнаків – 51,7%.

Під час обстеження 36,6% студентів висловились за незареєстрований шлюб як ви-пробувальний етап перед офіційним шлюбом, і серед жінок таких майже в 2 рази більше – 42,7%, ніж серед студентів-чоловіків – 23,3%. Ставляться позитивно до незареєстрованого шлюбу лише за умови, що в ньому немає дітей, – 6,8% респондентів. Серед усіх опитаних 3,1% студентів не визначились з відповіддю на запитання стосовно їх ставлення до незареєстрованого шлюбу.

Результати згаданого дослідження ще раз підтвердили орієнтацію української молоді на дводітну сім'ю (рис.3).

Як Ви думаєте, скільки дітей має бути у сучасній сім'ї (в ідеалі)?

Джерело: Розрахунки співробітників ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України

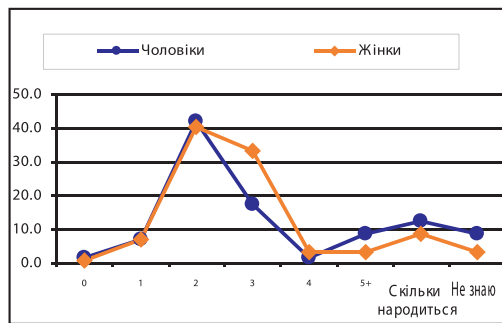
Рис. 3. Розподіл студентів за відповідями на питання про кількість дітей в сучасній сім'ї в ідеалі, %.

(За даними вибіркового обстеження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів”)

Переважає більшість студентської молоді вважає, що в ідеалі в сучасній сім'ї має бути двоє дітей: так висловилися 64,4% респондентів, отже, чекати на значне збільшення народжуваності у майбутньому, скоріш за все, марно. Серед дівчат 63,3% і 64,8% серед юнаків вважають за ідеальну дводітну сім'ю. Хоча друге місце серед відповідей посідає сім'я з трьома дітьми у своєму складі: тих, хто вважає трьох дітей за ідеальну кількість – 27,7%, більше їх серед дівчат – 29,7%, а серед юнаків – 23,3%. Студентів, для яких однодітна сім'я є ідеальною, – лише 3,7%, серед чоловіків їх майже в 3 рази більше, ніж серед жінок, – 6,7% і 2,3% відповідно. Лише 1,6% респондентів вважають за ідеальну багатодітну родину. Разом з тим 1,6% студентів зазначили, що в сім'ї діти не потрібні (1,7% – серед юнаків і 1,6% – серед дівчат). Отже, зробивши відповідні розрахунки, можна стверджувати, що, на думку студентів, у середньому в сучасній сім'ї має бути 2,28 дитини.

З твердженням, що дитині потрібен дім, де є батько і мати, погодилися 93,2% опитаних студентів, тоді як 6,2% відповіли, що скоріше не погоджуються з цим.

Думки студентів щодо народження власних дітей відрізняються від їх уявлення про ідеальну кількість дітей в сучасній сім'ї. Так, якщо в ідеалі за дводітну родину висловилися понад 60% опитаних, то респондентів, які за наявності необхідних умов хотіли б мати двох дітей, набагато менше – 41,0% (рис. 4), а студентів, які планують мати двох дітей, – 47,8% (рис.5).

Джерело: Розрахунки співробітників ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України (За даними вибіркового обстеження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів”)

Рис. 4. Скільки всього дітей Ви хотіли б мати за наявності необхідних умов?

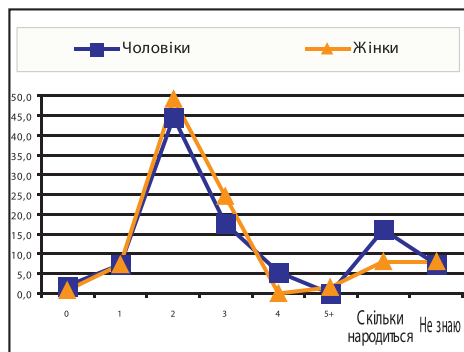

Рис. 5. Скільки всього Ви плануєте мати дітей?

Студентів, які хотіли б мати трьох дітей за наявності необхідних умов, – 28,4%, серед студентів-хлопців – 17,5%, а серед студенток – 33,3%. Подібна ситуація склалася і серед опитаних, які планують мати трьох дітей: 17,9% серед юнаків і 24,6% серед дівчат. Дані опитування показують, що молоді жінки більш орієнтовані на тридітну родину.

Частка студентів, які хотіли б мати одну дитину за наявності необхідних умов, – 7,1%, а тих, хто планує мати одну дитину, – 7,3%.

Хотіли б мати чотирьох і більше дітей за наявності необхідних умов 10,6% студентів-чоловіків і 6,4% студенток. Студентів, які планують мати чотирьох і більше дітей, – 2,8%.

На запитання: “Скільки всього Ви плануєте мати дітей?” 7,9% студентів відповіли, що ще не вирішили. А тих, що відповіли “не знаю” на запитання: “Скільки всього ви хотіли б мати дітей за наявності необхідних умов?” – 4,9%.

Показово, що дуже мало студентів (хоча є і такі) – 1,1% – взагалі не планують і не хотіли б мати, за наявності необхідних умов, жодної дитини.

На запитання: “Чи погоджуєтесь ви, що для повноцінного виховання дитині потрібно мати братів чи сестер?” ствердно відповіли 62,1% студентів, 23,6% не погодились з цим і 14,3% – ще не вирішили.

В середньому виходить, що, за наявності необхідних умов, студенти хотіли б мати 2,53 дитини (2,64 – юнаки і 2,48 – дівчата); а планують мати 2,24 дитини (2,23 – юнаки і 2,05 – дівчата).

Респондентам було запропоновано визначити, що є основними перепонами для народження бажаної кількості дітей в Україні. До головних перепон більшість як респондентів дослідження “Сім’я і діти”, так і студентів дослідження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів” віднесли матеріальні труднощі (табл. 1)

Таблиця 1

Думки респондентів щодо основних перепон для народження бажаної кількості дітей*
(За даними обстежень “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів”, “Сім’я і діти”)

Перепони для народження бажаної кількості дітей	Респонденти дослідження “Сім’я і діти”	Респонденти дослідження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів”	у тому числі:	
			юнаки	дівчата
Недостатність матеріального забезпечення сім’ї	53,7	49,4	48,3	51,8
Бажання досягти успіхів у кар’єрі	18,2	48,9	51,7	42,9
Через зайнятість і професійне навантаження не маю достатньо часу для догляду і виховання дітей	13,0	19,7	23,3	10,7
Відсутність належних житлових умов	38,6	38,1	39,2	35,7
Напружені стосунки в сім’ї (у тому числі між членами подружжя)	8,5	10,8	14,2	3,6
Проблеми зі здоров’ям	16,9	8,0	10,8	1,8
Неможливість створення необхідних умов для забезпечення майбутнього дітей (дати дітям належну освіту тощо)	23,6	21,1	18,3	27,3
Небажання шлюбного партнера мати дітей	6,7	7,4	5,8	10,7
Зниження конкурентоспроможності та втрати заробітку у зв’язку з народженням дітей	3,1	5,7	6,8	3,6
Бажання зосередитись на власних інтересах	6,1	10,2	9,2	12,5
Бажання мати більше вільного часу	4,9	10,8	10,8	10,7

* респонденти могли обрати кілька варіантів відповіді

Перепорою для народження дітей майже половина студентів вважає бажання досягти успіхів у кар’єрі: серед юнаків – 42,9% і 51,7% серед дівчат. Ці дані свідчать, що для студенток головна причина відкладання народження дітей полягає в бажанні досягти високого професійного рівня, а для студентів-юнаків основна перешкода – матеріальне неблагополуччя. Якщо серед респондентів дослідження “Сім’я і діти” на другому місці за кількістю відповідей стоїть фактор відсутності належних житлових умов (так висловилися 38,6%) [2, с. 139], то для студентів ця перешкода стоїть на третьому місці, це підтвердили 38,1%.

Неможливість створення необхідних умов для забезпечення майбутнього дітей (дати дітям належну освіту тощо) вбачають як основну перепону для народження дітей 23,6% респондентів дослідження “Сім’я і діти” та 21,1% опитаних дослідження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів”.

Зниження конкурентоспроможності та втрата заробітку у зв'язку з народженням дітей є перешкодою для найменшої кількості респондентів.

У ході досліджень було поставлено запитання: “Що може спричинити відкладання народження дитини для Вас?” До основних причин відкладання народження дітей респонденти обох досліджень відносять недостатній рівень матеріального добробуту більшості сімей в Україні (табл. 2).

Таблиця 2

Думки респондентів щодо основних причин відкладання народження дітей в Україні, %* (За даними обстежень “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів”, “Сім'я і діти”)

Причини відкладання народження дітей	Респонденти дослідження “Сім'я і діти”	Респонденти дослідження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів”	у тому числі:	
			юнаки	дівчата
Труднощі поєднання кар'єри, здобуття освіти з виконанням батьківських обов'язків	33,5	63,2	67,7	53,3
Недостатній рівень матеріального добробуту більшості населення України	73,6	80,5	86,2	68,3
Невпевненість у майбутньому дітей	47,7	32,6	34,6	28,3
Нестабільність політико-економічної ситуації в країні	29,5	24,7	23,1	28,3
Безробіття та інші проблеми із зайнятістю	38,3	32,6	34,6	28,3
Невирішеність житлової проблеми	50,2	68,9	75,4	55,0
Проблеми доступу до доброякісних послуг освіти (дошкільної, загальної, вищої)	14,1	6,3	6,9	5,0
Незадовільний стан медичного обслуговування дітородної діяльності в країні	15,9	15,3	16,2	13,3
Нестабільність шлюбно-сімейних відносин	17,9	34,7	36,2	31,7

* респонденти могли обрати кілька варіантів відповіді

Джерело: Розрахунки співробітників ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України

Думки респондентів дослідження “Сім'я і діти” і обстеження “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів” в цілому збігаються. Невирішеність житлової проблеми займає II місце, її назвали як головну причину відкладання народження дітей 50,2% респондентів дітородного віку і 68,9% студентів віком 18–20 років.

Для респондентів з обстеження “Сім'я і діти” невпевненість у майбутньому дітей стоїть на III місці, її назвали 47,7% опитаних. Для респондентів, які брали участь в обстеженні “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів”, III місце посідає така причина, як труднощі поєднання батьківства з кар'єрою, здобуттям освіти.

Цікаво, що на IV шаблі студенти розмістили таку причину відкладання народження дітей, як нестабільність шлюбно-сімейних відносин, її назвали 34,7%, тоді, як для респондентів обстеження “Сім’я і діти” ця причина посідає майже останнє місце, її назвали 17,9% респондентів.

Висновки. Отже, результати вибіркового дослідження дають можливість стверджувати, що сім’я і в наш час залишається найважливішою цінністю у житті як всього населення, так і студентської молоді. Сім’я і робота посідають лідируючі позиції в ієрархії життєвих цінностей студентів. Однак слід зауважити, що кожен десятий (10,1%) з опитаних студентів вважають шлюб застарілим способом організації сімейного життя. До незареєстрованого шлюбу більше половини опитаних ставляться позитивно, що дає підставу прогнозувати у майбутньому зменшення кількості зареєстрованих шлюбів. На сьогодні поширення незареєстрованого шлюбу та плюралізація форм шлюбно-сімейних відносин не є головною причиною зниження репродуктивної активності населення, оскільки основними чинниками цих змін є зниження потреби в дітях та відсутність умов для повної реалізації цієї потреби [3, с. 56].

Хоча понад 90% опитаних студентів вважають, що для повноцінного виховання дитини необхідно проживати разом з батьком та матір’ю, частка тих, хто з цим не погоджується, досить значна (кожен десятий).

До створення власної сім’ї, народження дітей, молодь вважає за доцільне спочатку досягти успіхів у кар’єрі, пожити для себе. З результатів відповідей студентів стосовно їх дітородних орієнтацій випливає, що „левова” частка опитаних вважає за найкраще мати двох дітей. Однак висока питома вага студентів, які позитивно ставляться до бездітної сім’ї, викликає занепокоєння.

До основних перепон для народження бажаної кількості дітей студентська молодь відносить матеріальні труднощі та бажання досягти успіхів у кар’єрі.

Джерела

1. *Кравець В. П.* Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. – К.: Київська правда, 2000. – 688 с.
2. *Шлюб, сім’я та дітородні орієнтації в Україні.* – К.: АДЕФ–Україна, 2008. – 256 с.
3. *Антонов А.И.* Социология рождаемости. – М.: Статистика, 1981. – 271 с.
4. *Сім’я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку.* – К.: ТОВ “Основа-Принт”, 2009. – 248 с.
5. *Антонов А.И.* Эволюция норм детности и типов демографического поведения // Детность семьи: вчера, сегодня, завтра. – М.: Мысль, 1986.

Анотація. Статтю присвячено шлюбно-сімейним та дітородним орієнтаціям молоді. В роботі аналізуються дані двох обстежень: “Шлюбні та дітородні орієнтації студентів” та “Сім’я і діти”, які було проведено у квітні 2008 року в Україні.

Аннотация. Статью посвящено брачно-семейным и детородным ориентациям молодежи. В работе анализируются данные обследований: “Брачные и детородные ориентации студентов” и “Семья и дети”, проведенных в апреле 2008 года в Украине.

Summary. The article is devoted matrimonial and childbearing orientation of population in the reproductive age in Ukraine, particularly students of tertiary institutions. We analyzed data from the two special social and demographic sample surveys which were held in April 2008: “Marriage and

childbearing preferences of students” and “Family and children”. Unmarried students aged 18-20 years of tertiary institutions of Kyiv were interviewed in the first one. Respondents aged 15-49 years in the survey “Family and children” represented the different groups of population by educational level, status, economic activity and social status. The paper highlights that family-children value stays the main value for respondents. The family with two children is ideal family size by opinions of respondents of different age groups.

Ключові слова: *Сім'я, діти, шлюбно-сімейні орієнтації, дитородні установки, бажана та ідеальна кількість дітей, перепони для народження дітей.*

Ключевые слова: *Семья, дети, брачно-семейные ориентации, детородные установки, брак, идеальное количество детей, препятствия для рождения детей.*

Key words: *Family, children, family orientation, matrimonial and childbearing preferences, marriage, ideal and desired number of children, obstacles for childbearing*

Стаття надійшла до редакції журналу 03.12.2009 р.